

УДК 94(1:329.17(438:470:477).081 «18»

С.С. Троян

**ПРОЕКТИ НАЦІОТВОРЕННЯ В КОМПАРАТИВНОМУ
ІСТОРИЧНОМУ ДИСКУРСІ**

**(Рец.: Земський Ю. С. Польська, російська та українська еліти в змаганнях
за Правобережну Україну середини ХІХ століття / Юрій Сергійович Земський. –
Хмельницький, 2011. – 350 с.)**

Процеси націотворення у прикладному і предметно-теоретичному ключі продовжують зберігати свою актуальність. Це має пряме відношення і для української держави та суспільства. Показовою в цьому ключі є хоча б книга «Україна. Процеси націотворення», яка побачила світ у 2011 рр. Упорядником її став відомий західний історик Андреас Каппелер, який очолив потужний міжнародний колектив авторів, до якого ввійшли, зокрема, й українські науковці – Андрій Портнов, Володимир Маслійчук, Тетяна Журженко, Микола Рябчук, Ярослав Грицак. Власне історичний контекст їх розвідок тісно поєднаний із сучасним станом порушеної проблематики. Упродовж понад двадцяти років новітньої незалежності України однією з найпроблемніших зон для нас продовжують залишатися проблеми націотворення, пошуку національної ідеї, врахування ролі етнонаціонального чинника в державотворенні тощо. Та й загалом Центральна та Південно-Східна Європа є потенційно вибухонебезпечним простором, оскільки у деяких країнах тенденція періодичного загострення міжетнічних конфліктів зберігається. Увесь комплекс національних і етнотериторіальних проблем набуває особливої актуальності у зв'язку з тим, що певна частина держав цього регіону є сусідами України. Звідси вповні зрозумілий інтерес і до задекларованої Юрієм Земським теми монографії. Предметом його праці стали російський, польський та український проекти націотворення щодо Правобережної України середини ХІХ ст. До цього часу комплексне висвітлення ролі вказаних теоретичних конструктів не здійснювалося в межах спеціального історичного дослідження.

Автор підготував комплексну оригінальну за змістом історичну працю, яка покликана заповнити нішу в дослідженні вагомої і науково значимої проблеми. Мета дослідження – з'ясувати умови виникнення та порівняти змістовні складові російського, польського та українського проектів націотворення на прикладі їхньої реалізації відповідними національними елітами Правобережної України в середині ХІХ ст. Відповідно, робота складається із передмови, трьох розділів і дев'яти підрозділів, висновків, бібліографії, індексу, анотацій та ілюстративного матеріалу.

Юрієм Земським послідовно і на належному науково-теоретичному рівні висвітлені дискусійні проблеми націотворчого історичного дискурсу, стан науково-теоретичної розробки проблеми, джерельна база дослідження, націотворчі процеси в Російській імперії та російський, польський і український проекти націотворення. Особливо наголошуємо на тому, що коло використаних історичних джерел включає значний комплекс документів з фондів центральних і місцевих архівних і бібліотечних установ України та Російської Федерації. При цьому також погоджуємося з авторським висновком, що паритетна представленість автентичної інформації, яка репрезентує конкуруючі національні проекти – російський, польський, український – дозволила ствердити повновартісність і надійність джерельної бази.

Методологічну базу/підгрунття дослідження вповні вмотивовано склала низка загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціальних методів – історико-хронологічний, структурно-системний, історико-порівняльний, статистичного аналізу тощо. Одні з них дозволили автору дослідити історичні явища у часовому вимірі, інші – у просторово-сутнісному плані, а треті – з динамічної точки зору, тобто у процесі сходження від

конкретного до абстрактного та навпаки.

Наукова праця завершується логічно викладеними висновками, які підсумовують його основні результати та відповідають поставленим у рамках дослідження завданням. Верифіковано, що процеси польського, російського та українського націотворень найгостріше перетнулися на терені Правобережної України, оскільки кожна із відповідних національних еліт мала своє бачення політичної перспективи цього краю, що сформувало відповідні антагоністичні національні проекти з його політичного облаштування. У теоретичній площині вагомим науковим результатом рецензованого історичного дослідження стало розширення понятійного апарату для поглиблення історичного пізнання (зокрема, представлено інтерпретацію таких понять як нація (політична нація, етнічна нація), конструювання нації, націоналізм («мобілізаційний ресурс» націоналізму, офіційний націоналізм) тощо.

Разом з тим хочемо звернути увагу автора на окремі, з нашої точки зору, недоліки або «проблемні зони» монографічної праці. По-перше, в темі наукового дослідження заявлені різностатусні конструкти, онтологічно важкопорівнювані величини, що викликано введенням в назву роботи російського проекту націотворення (за ним, на відміну від польського та українського, стояла державна імперська машина). По-друге, варто було б чітко окреслити періодизацію історіографічного дискурсу. По-третє, віддаючи належне авторському визначенню проекту націотворення, вважаємо його не вповні вмотивованим з огляду на те, що воно включає в тому числі систему «певних практичних дій». У цьому контексті, на нашу думку, доречніше було звернутися зокрема до значення терміну «український проект», запропонованого Р.Шпорлюком: націотворення було б неможливим без такого проекту. Нація мала виникнути спочатку в уяві діячів «національного відродження» як умоглядна конструкція, і лише згодом ця справді «уявлена» спільнота, цей проект були пов'язані в єдине ціле, узгоджені з «об'єктивними» соціально-політичними, культурними, геополітичними та іншими реаліями» (див.: Касьянов Г.В. Теорії нації і націоналізму. – <http://www.litopys.narod.ru/kasian/kas13.htm>).

Загалом наведені вище побажання і рекомендації істотним чином не впливають на високий фаховий науково-теоретичний рівень проведеного дослідження. Монографія Юрія Земського є оригінальним, завершеним, евристичним, комплексним науковим дослідженням важливої історичної проблеми і становить предметний інтерес як для фахівців з відповідної галузі знань, так і для всіх, хто цікавиться проблемами українського націотворення.